

Ibolyától krizantémig 1867–1920

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

IBOLYÁTÓL KRIZANTÉMIG
1867–1920

IBOLYÁTÓL KRIZANTÉMIG 1867–1920

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET
BUDAPEST, 2021

IBOLYÁTÓL KRIZANTÉMIG
1867–1920

IBOLYÁTÓL KRIZANTÉMIG
1867–1920

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet
1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.

Felelős kiadó: Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke

A kötet tanulmányai az *Állam- és nemzetstratégiai mérföldkövek I. Megegyezés Ausztria és Magyarország között – 1867* című (Veszprém, 2017. november 23–24.) és az *Állam- és nemzetstratégiai mérföldkövek II. Ausztria és Magyarország a dualizmus válságától a versailles-i békerendszerig – kihívások és válaszok* című (Veszprém, 2018. december 6–7.) konferencia előadásai alapján készültek.

Szakmai együttműködő partnerek:

MTA–VEAB Gazdaság-, Jog- és Társadalomtudomány Szakbizottság
Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány

Szerkesztők:

Ress Boglárka, Bali János, Kulcsár László, Garaczi Imre, Duray Miklós

A szerkesztők munkatársai:

Borbándi Erik, Pál Enikő

Nyelvi lektor:

Maleczki József

Tördelőszerkesztő:

Nádas Zsófia

Címlapterv:

Kővágó Zsófia és Nádas Zsófia

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2021, Budapest

Minden jog fenntartva

A kézirat lezárásának ideje 2019. március.

A kötetben megjelent írások szakmai és magánvéleményeket tartalmaznak, és nem feltétlenül tükrözik a kiadó álláspontját.

ISBN 978-615-5639-33-3

TARTALOM

ELŐSZÓ

BEVEZETŐ

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

Az osztrák–magyar kiegyezés mérlege – pozitív eredmények, negatív következmények 9

NYITÓELŐADÁS – DURAY MIKLÓS

Kiegyezés, megegyezés, szerződés vagy kompromisszum? 19

POLITIKAELEMÉLETI ÉRTEKEZÉSEK

DEÁK ERNŐ

Egyensúlykeresés – egyensúlyteremtés. Az osztrák–magyar együttélés évszázadai, az 1867. évi kiegyezés előzményei és létrejötte, valamint a kiegyezéssel rendszer évtizedei 26

BALI JÁNOS

A kiegyezés értékelése a 20. századi magyar közgondolkodásban 34

BÓDI FERENC

A három nemzedék, s ami utána jött – a magyar társadalom antinómiái 41

GARACZI IMRE

Mocsáry Lajos nemzet- és nemzetiségpolitikai elvei a dualizmus korában 50

HUDRA ÁRPÁD

Kemény Zsigmond Széchenyi István nyomában 60

KISS ENDRE

Filozófia és kiegyezés – Kemény Zsigmondról 69

HUDRA ÁRPÁD

Benedek Elek és Apponyi Albert 77

TÓTH ANDREJ

Összehasonlítható-e az összehasonlíthatatlan? Az első világháború utáni Magyar Királyság és az első Csehszlovák Köztársaság politikai rendszerének kiemelt aspektusai 85

AUSZTRIA–MAGYARORSZÁG – A KÉT BIRODALOMRÉSZ BELÜGYEI

KOVÁCS KÁLMÁN ÁRPÁD Ferenc József, az apostoli király	93
AGG ZOLTÁN Állam- és közigazgatási modellek – a magyar vármegyerendszer	102
DEMETER GÁBOR, SZULOVSKY JÁNOS, SZILÁGYI ZSOLT ÉS PÉNZES JÁNOS A területi egyenlőtlenségek történeti gyökerei. A dualizmus kori Magyarország – trianoni Magyarország, 1910–1930	105
RESS IMRE A magyar–horvát kiegyezés alternatívái 1861–1868	116
MÉSZÁROS ANDOR A cseh kiegyezési kísérlet	126
TEFNER ZOLTÁN Az 1867-es kiegyezés és a lengyelek	133
MAJDÁN JÁNOS Viták, tervek és a valóság – a vasúti fejlesztések birodalmi és magyarországi megvalósulásáról	142
MAJDÁN JÁNOS A polgári átalakulás üteme a Magyar Királyságban 1849 és 1918 között	151
KULCSÁR LÁSZLÓ ÉS KULCSÁR J. LÁSZLÓ Az Amerikába történő kivándorlás sötét és világos oldala a „Nagy Háború” előtt és után	159
ZÁGONYI ÁDÁM Monetáris politikai előképek – pénzügyek az Osztrák–Magyar Monarchiában	183
MÉSZÁROS ANDOR A csehszlovakizmus eszméjének kialakulása, a csehszlovák nemzetegység elvi alapjai	189
TEFNER ZOLTÁN Konfliktus és elfogadás. A Magyar Királyság németisége és a Monarchia felbomlása	194
<h2>AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA KÜLPOLITIKÁJA</h2>	
LÉNÁRT ÉVA Az Osztrák–Magyar Monarchia Balkán-politikája – Bosznia–Hercegovina mint a válság gócpontja	211
SASHALMI ÁDÁM Az Osztrák–Magyar Monarchia és Olaszország – a háborúhoz vezető geopolitikai feszültségek	216

BENE KRISZTIÁN	
Francia–magyar katonai kapcsolatok Szarajevótól Trianonig	222
GULYÁS LÁSZLÓ	
Adalékok a versailles-i békerendszer történetéhez. IV. Károly Nagy Háború alatti diplomáciája: a spai egyezmény és következményei	229
ESETTANULMÁNYOK	
TÖLGYESI JÓZSEF	
Az iskolarendszer fejlődése az 1868. évi Eötvös-féle oktatási törvénytől az 1920-as évek elejéig	235
KOVÁCS TÍMEA	
„Nem építhetünk közösen házat Istenünknek” – az 1868–69-es izraelita felekezeti kongresszus	243
GYÖRE GÉZA	
„Könyvtárnok hivatása és feladata egyike a legmagasztosabbnak” – A könyvtárosképzés kezdetei Magyarországon	250
MOLNÁR FERENC	
Az 1882. évi ruszin hazaárulási per magyarországi sajtóvisszhangja	254
HUSZÁR ZOLTÁN	
Egy multinacionális nagyvállalat működése az Osztrák–Magyar Monarchia idején – A Dunagőzhajózási Társaság (DGT) szerepe és jelentősége	265
BARACSI LÓRÁNT	
A magyarországi pénzintézeti jelzáloghitelezés az 1892-es pénzreformtól az első világháborúig	280
NÉMETH VIKTÓRIA	
Magyarország és az Osztrák–Magyar Monarchia skandináv perspektívából – Barcza György diplomata visszaemlékezései alapján (1916–1922)	286
NÉMETH VIKTÓRIA	
Az osztrák–magyar északi-sarki expedíció geopolitikai perspektívája	294
VIZI LÁSZLÓ TAMÁS	
A trianoni békeszerződés (majdani) aláírói a forradalmak forratakában	303
NAGY MIKLÓS MIHÁLY	
Habsburg-birodalmi nagyhatalmisság és gyarmatosítás	313

MOLNÁR FERENC

AZ 1882. ÉVI RUSZIN HAZAÁRULÁSI PER MAGYARORSZÁGI
SAJTÓVISSZHANGJA

Bevezetés

Írásomban a Lembergben 1882-ben megtartott ruszin hazaárulási pert kívánom bemutatni a korabeli magyar sajtó tudósításai alapján. 1881-ben a Galícia Hnilicski nevű településének görögkatolikus egyházközsége kinyilvánította azt a szándékát, hogy visszatérjen az ortodox egyházba. Ezt követően több kiemelkedő oroszbarát ruszin vezető is perbe fogtak hazaárulás gyanújával. Miután a galíciai polgári hatóságok úgy ítélték meg, hogy elegendő bizonyítékot gyűjtöttek össze az ügyhöz, 11 prominens ruszofil gyanúsított ellen emeltek vádat. Közük volt mások között Adolf Dobránszky, az ő lánya, Olga Hrabár, Ivan Naumovics, Venedikt Ploscsanszkij. Néhányat közülük azzal vádolták meg, hogy kapcsolatot tartanak fenn Dobriánszky cári hivatalnokként tevékenykedő fiával, Miroszlávval, azért, hogy elszakítsák a Monarchiától Galíciát, Bukovinát és Észak-Magyarországot. A hathétig tartó bírósági tárgyalás (1882. június 12. – július 29.) után a ruszofileket felmentették a hazaárulás vádja alól. Mindössze Naumovicsra, Ploscsanszkijra és két parasztgazdára róttak ki rövid időtartamú börtönbüntetést a közrend megzavarása miatt. A per után a galíciai ruszofil mozgalom hanyatlásnak indult.¹

*

A Lembergben 1882 nyarán megtartott ruszin hazaárulási per előzménye egy mindössze 129 főt számláló kelet-galíciai kistelepüléshez köthető, amely közel feküdt az ún. Dnyepermenti Ukrajnához, ami pedig cári fennhatóság alá tartozott. A zbarazsi körzet Hnilicski nevű falujának görögkatolikus hívei 1881-ben kifejezték az ortodox egyházhoz való csatlakozásra vonatkozó szándékukat. E lépés hátterében az anyaegyházközségtől (Veliki Hnilicski) való függetlenedési szándék állt, a községben ugyanis egy új templom építését tervezték. A fiókegyház görögkatolikus hívei nem kívántak részt vállalni a tetemes költségekből, ezért úgy döntöttek, hogy önálló egyházközséget alapítanak. A függetlenedési kezdeményezés – a bonyolult és költséges eljárás miatt – nem nyerte el a lembergi konzisztórium támogatását. Ezt követően a hnilicski parasztok 1881 decemberében újra megfogalmazták az ortodox egyházba való áttérési óhajukat: nyilatkozatot küldtek a csernovici ortodox és a lembergi görögkatolikus konzisztóriumnak, valamint a zbarazsi kerületi kapitányhoz.²

A lembergi konzisztórium egy háromfős bizottságot küldött ki, hogy megtudakolja, mi áll az ügy hátterében (1882. január 10–11). A Jakiv Malisevszkij esperes vezette küldöttség arról győződött meg, hogy a hnilicski lakosság elsődleges szándéka egy önálló egyházközség felállítása volt, nem pedig az ortodox egyházba való áttérés.³ Jozsif Szembratovics, az egyesült szertartású galíciai metropolita arról tájékoztatta Alfred Potocki helytartót, hogy a konzisztóriális bizottságnak sikerült meggyőznie a helyieket a felekezetsváltásról szóló nyilatkozat visszavonásáról. A küldöttség nem látott külső tényezőt az ügy mögött. Mindazonáltal voltak olyan jelek, amelyek arra engedtek következtetni, hogy a konzisztóriumnak küldött beadványt, amelyben a felekezetsváltást kérvényezték, nem a hnilicski parasztok írhatták. Erre utal például az, hogy a dokumentum számos történelmi okot hozott fel a görögkatolikus egyház ellen. A beadvány az „álnok farizeus jezsuiták csalásának” tartja a 1596. évi breszti egyházi uniót, a katolicizmusról pedig éppenséggel azt állítja, hogy az veszélyt jelent a ruszinság létezésére.⁴

A galíciai hatóságok szinte a kezdetektől fogva oroszbarát (ruszofil) izgatásra gyanakodtak. A helyszíni tájékozódást követően a zbarazsi kerület kapitánya azt jelentette Potocki galíciai helytartónak, hogy a hnilicski parasztok között két olyan személy is van, akik kapcsolatban állnak egy ismert ruszofil pappal, Ivan Naumovicssal. A kapitány úgy gondolta, hogy a galíciai klérus egy része ruszofil érzelmű és támogatná az ortodoxiára való áttérést. Vélekedését csakhamar a bécsi kormány, a lengyel sajtó és a Vatikán is osztotta. A nyomozás rövid idő alatt bebizonyította, hogy a hnilicski beadvány szerzője maga Naumovics volt.⁵

¹ A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Domus magyarországi ösztöndíja támogatásával készült.

² HIMKA, John-Paul: *Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900*, McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston – London – Ithaca, 1999, p. 73–74. (Továbbiakban: HIMKA 1999.)

³ Діло, 1882. január 9. (21. évf.), 2. szám, p. 1–2.; HIMKA 1999, p. 74.

⁴ HIMKA 1999, p. 74–75.

⁵ HIMKA 1999, p. 75. Vö. *Vasárnapi Újság*, 1882. (26. szám) június 25., p. 415.

Az események hatására a hnilicski eset 1882 januárjában a galíciai közvélemény középpontjába került. Több lengyel orgánus (*Dziennik Polski*, *Gazeta Narodowa*, *Czas*, *Gazeta Krakowska* stb.) ruszofil agitációval és a császári hatóságokhoz való hűtlenséggel gyanúsította meg az egyesült szertartású galíciai egyház klérusát.⁶ Szemratovics metropolita tiltakozott e vádak ellen.⁷

1882. január 6-án Henryk Jackowski, a jezsuiták galíciai tartományfőnöke azt írta a bécsi pápai nunciussnak, Serafino Vannutellinek, hogy a galíciai ruszinok között tömeges jelenséggé fog válni az ortodox egyházba való áttérés, ez pedig politikai következményekkel járhat. A jezsuita szerint a Hnilicski faluba kiküldött egyházi vizsgálóbizottság el akarta tussolni az ügyet, és ezt az is bizonyítja, hogy háromból két tag „hajlik a skizmára”. Jackowski felhívta a nunciust, hogy Galícia legkeletibb része – Tarnopoltól az Orosz Birodalom határáig – igencsak kedvez az ortodox propaganda terjedésének, ezért a legfelső szinteken kell cselekedni. Vannutelli elküldte a jezsuita tartományfőnök levelének másolatát Kálnoky Gusztáv grófnak, a közös külügyminiszternek. A nunciust tájékoztatta a minisztert arról, hogy arra kérte a galíciai metropolitát: szükség esetén a civil hatóságok segítségével tegyen meg minden tőle telhetőt a botrány elkerülése érdekében.⁸

1882 januárjától a hatóságok házkutatásokat tartottak a galíciai ruszofileknél, köztük Naumovicsnál.⁹ Mivel több gyanús kézirat és levél is előkerült, a következő hónapban elkezdődtek a letartóztatások. Naumovics egyik brosúrája erőszakos, korrupt és hatalommániás intézményként ábrázolta a római katolikus egyházat. Az oroszbarát pap e munkájával arra szerette volna felhívni Oroszország figyelmét, hogy a galíciaiak „Róma és a Kelet közötti konfliktus előestéjén” élnek. Egy másik – Naumovics vagy a fia által írt – cikk, amelynek megtagadta közlését a galíciai ruszofilek lapja (*Слово* [*Szlovo*]), helyeselte a hnilicski parasztnak az ortodox egyházba való áttérését. Az írás azt jósolta, hogy a Galiciától a Tátráig húzódó területen élő szlávok hamarosan a pravoszláv egyházhoz fognak tartozni.¹⁰

A *Politikai Újdonságok* 1882. február 15-i száma¹¹ arról tudósított, hogy a hnilicski parasztnak az ortodox egyházba való áttérése mögött a bécsi lapok a cári kormány által vezérelt pánszláv izgatás jeleit vélték felfedezni. A cikk szerint a galíciai faluhoz köthető események rendkívüli természetűek voltak, hiszen az orosz propaganda terjesztésében a ruszin értelmiség és a szentpétervári Szent Szinódus főügyésze, Konsztantyin Pobedonoszcev¹² játszott szerepet. Utóbbi még „a pánszlávizmus egyik első vezérének” is titulálja. Majd a lap arról számolt be, hogy több galíciai városban (Lembergben, Stanislauban, Kolomeában és Skalaban), valamint Bukovinában tartóztattak le ruszin vezetőket. Közöttük találjuk Adolf Dobránszky (vagy Dobrzenszky) nyugalmazott helytartósági és udvari tanácsost,¹³ aki egy éve költözött át csertészi birtokáról (Zemplén megyéből) Lembergbe, s lett a helyi ruszin társaskör elnöke. A letartóztatások előtti napon, február 3-án házkutatást tartottak Dobránszky

⁶ *Dziennik Polski*, 1882. (6. szám) január 8., p. 1.; *Czas*, 1882. (9. szám) január 12., 9., p. 1.; *Діло*, 1882. (23. szám) január 13. (Gergely-naptár: január 25.), p. 1–2.; uo., 1882. (5. szám) január 20. (február 1.), p. 1.

⁷ *Діло*, 1882. (32. szám) április 28. (május 10.), p. 1.

⁸ НІМКА 1999, p. 76.

⁹ *Діло*, 1882. (5. szám) január 20. (február 1.), p. 1.; *Слово*, 1882. január 16. (28.), 5. szám, p. 2.; *Vasárnapi Újság*, 1882. (26. szám) június 25., p. 414–415.; *Politikai Újdonságok*, 1882. (26. szám) június 28., p. 356.

¹⁰ НІМКА 1999, p. 77.

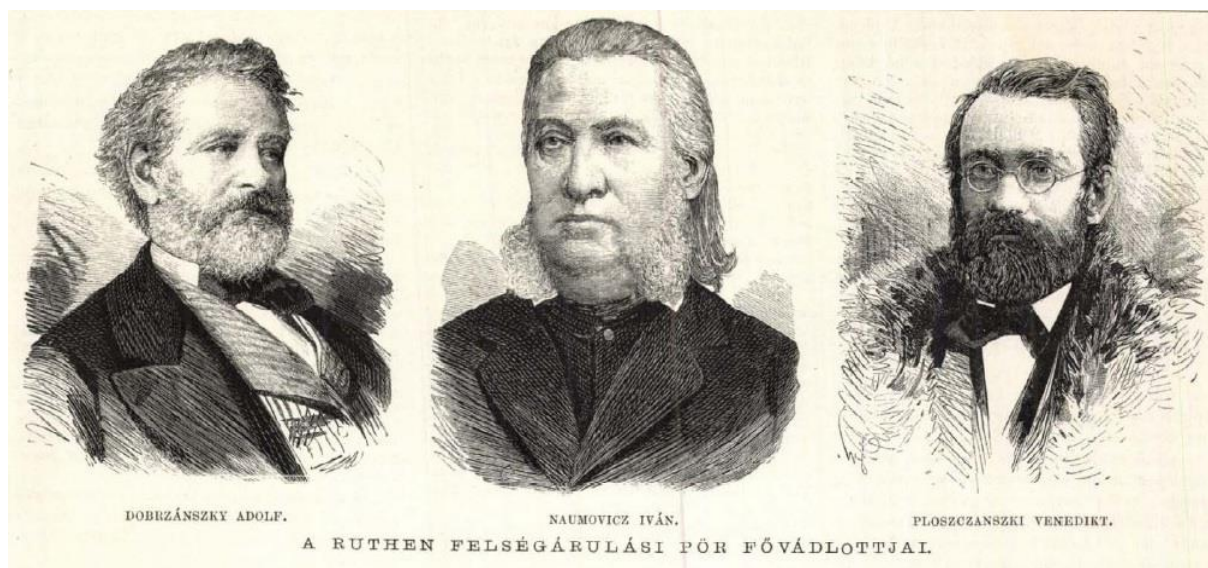
¹¹ *Politikai Újdonságok*, 1882. (7. szám) február 15., p. 87.

¹² Pobedonoszcev III. Sándor egykori nevelőjeként, mondhatni, „szürke eminenciásként” mozgatta a cári politika szálait. Nevéhez kötik III. Sándor ún. konzervatív fordulatát. GORECZKY Tamás: Pánszlávizmus Oroszországban az 1880-as években Burián István moszkvai osztrák–magyar főkonzul jelentéseinek tükrében, *Történelmi Szemle*, 2016, 1. szám, p. 70–71. (Továbbiakban: GORECZKY 2016.); GECSE Géza: *Bizáncról Bizáncig. Az orosz birodalmi gondolat*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007, p. 34.

¹³ Adolf Ivánovics Dobránszky (1817–1901): ruszofil politikus és publicista. Zemplén vármegyében, Rudlón született. Édesapja görögkatolikus pap volt. A kassai akadémián filozófiát, Egerben jogot tanult. 1840-ben befejezte a selmecbányai erdészeti akadémiát, ahol bányamérnöki képzést szerzett. Szakmájában helyezkedett el. Dobránszkyt Csehországban érte az 1848-as változások híre. Ekkora már jó kapcsolatokat épített ki a szlovák és a cseh nemzeti vezetőkkel. Eleinte támogatta az 1848-as magyar forradalmat, de csakhamar szembefordult vele. A galíciai és kárpátaljai ruszin lakosságot egy tartományban szerette volna egyesíteni, ezért Bécs szolgálatába állt. Ausztrorszláv nézeteket vallott. 1849 októberre és 1850 márciusa között az Ungvári Polgári Kerület vezetőhelyettese volt. Innen Kassára, majd Budára helyezték át, ahol helytartósági tanácsos lett. ДОБОШ, Степан: Адольф Иванович Добрянский: очерк жизни и деятельности. Словацкое издательство художественной литературы, Пряшев, 1956, p. 15–52.; ДАНИЛУК, Дмитро: Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку ХХ ст.). „Патент”, Ужгород 1997, p. 156.; MAGOCSI, PAUL ROBERT ÉS POP, IVAN (szerk.): *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*, University of Toronto Press, Toronto–Buffalo–London, 2005, p. 93–94. (Továbbiakban: MAGOCSI–POP 2005.); МАЙОР, Ростислав Іванович: Національна програма А. Добрянського на Слов'янському з'їзді у Празі 1848 р. й прагнення українців об'єднати Закарпаття і Галичину в окремий «Руський коронний край», Русин, 2013, 2. szám, p. 72–83.

lányánál, Olga Hrabárnál,¹⁴ és számos iratot lefoglaltak nála.¹⁵ Rajtuk kívül vádat emeltek a már említett pap, Ivan Naumovics ellen, aki a Reichsrath egykori képviselője volt.¹⁶

1. ábra: A ruszin felségárulási per fővádlottjai

Forrás: Vasárnapi Újság, 1882. (26. szám) június 25., p. 415.

Ugyancsak a vádlottak között szerepelt Izidor Trembickij kolomeai tanító és lapszerkesztő, akinél megtalálták Dobránszky fia, Miroszlav „pénzes levelét”. Miroszlav a cári udvar szolgálatában állt, és Nyikolaj Ignatyev belügyminiszter titkáráként dolgozott. Trembickij azt hozta fel mentségül, hogy Miroszlavtól azért kapott pénzt, hogy tájékoztatást küldjön a cári udvarnak az orosz nihilisták és szocialisták galíciai tevékenységéről. A per során visszatérő elemként szerepelt, hogy a vádlottak az orosz forradalmárokról szóló információ szolgáltatásával magyarázták a cári kormányhoz és hivatalnokokhoz fűződő viszonyukat.¹⁷ Ennek alapját az adta, hogy az orosz hatóságoknak komoly gondot okoztak a különböző forradalmár csoportok, akik közül a narodnyikok 1881. március 13-án sikeres merényletet hajtottak végre II. Sándor ellen. Az 1881. május 1-jén hivatalba lépő belügyminiszter, Ignatyev kíméletlenül lépett fel a nihilisták ellen. A miniszter korábban konstantinápolyi nagykövetségként terjesztette és szervezte a pánszláv propagandát az Oszmán Birodalom szláv népei között, kormánytagként pedig szoros kapcsolatot épített ki az oroszországi szlavofilekkel és a balkáni pánszláv vezetőkkel.¹⁸

Gyanúba keveredett Ivan Naumovics fia, Nyikolaj is, akit Bécsben vettek őrizetbe, ugyanis ott tanult. A *Politikai Újdonságok* beszámolója szerint a Habsburgok fővárosába Nyikolajnak „[a]tyja elfogatása előtt azt sürgönyözték [...], hogy az »ismert dolgokat« ne küldje már.”¹⁹ A vádlottak padjára került két leMBERGI lap szerkesztője: Jozsif Markov a *Prolom*, Venedikt Ploszcanszkij pedig a *Szlovo* című orgánum kiadásáért felelt. Szintén lapszerkesztőként, Csernovicban tevékenykedett Nyikolaj Ohonovszkij vádlott, Apolon Nyicsaj pedig Sztaniszlavban. Rajtuk kívül még Oleksza Zaluszskij zbarzsi és Ivan Spunder hnilicski parasztgazda ellen emeltek vádat.²⁰

A magyar sajtó egy része figyelemmel kísérte a ruszofilek ellen indított hatósági vizsgálatot. A hazai orgánumok Adolf Dobránszkyt és lányát állították a középpontba. A *Politikai Újdonságok* szerint a per alapjául az szolgált,

¹⁴ Olga Hrabár 1843-ban született Selmecebányán. Férjét, Hrabár Manót 1869-ben megválasztották az ökörmézői országgyűlési kerület képviselőjévé. Hrabár 1871-ben emigrálni kényszerült Oroszországba. Férjétől elszakítva, Olga apja csertészi birtokán nevelte két közös fiúgyermeküket. 1879–1880 körül fiait – a rendőri megfigyelés elől – férjéhez vitte Moszkva mellé, Jegorevszkbe, de ő maga Galíciába költözött. Vö. MAYER Mária: *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977, p. 206.; MAGOCSI-POP 2005, p. 202–203.

¹⁵ *Politikai Újdonságok*, 1882. (7. szám) február 15., p. 87.; *A Hon*, 1882. (39. szám) február 8., esti kiadás; uo., 1882. (75. szám) március 16., reggeli kiadás; *Borsszem Jankó*, 1882. (735. szám) február 12., p. 2.; MAGOCSI, Paul Robert: *The Roots of Ukrainian Nationalism. Galicia as Ukraine's Piedmont*, University of Toronto Press, Toronto–London–Buffalo, 2002, p. 138. (Továbbiakban: MAGOCSI 2002.)

¹⁶ *Vasárnapi Újság*, 1882. (26. szám) június 25., p. 414–415.

¹⁷ *A Hon*, 1882. (162. szám) június 14., reggeli kiadás.

¹⁸ GORECZKY 2016, p. 65–66.

¹⁹ *Politikai Újdonságok*, 1882. (7. szám) február 15., p. 87.

²⁰ *A Hon*, 1882. (37. szám) február 6., reggeli kiadás; *Діло*, 1882. (36. szám) május 12. (24.), p. 1.; *Vasárnapi Újság*, 1882. (26. szám) június 25., p. 415.

hogy a galíciai hatóságok politikai okok miatt körözték Miroszlav Dobránszkyt. Ezzel összefüggésben végeztek házkutatást apja lemergi házában, és ott „egészen váratlanul [!] kompromittáló iratokat találtak”. A közlemény szerint ebből fejlődött ki az eljárás és a hazaárulás vádja,²¹ és feltűnő, hogy a lap meg sem említette a hnilicski esetet.

A magyar sajtó egy szövevényes külpolitikai szálát vélt felfedezni a ruszofilek perével kapcsolatban. A *Politikai Újdonságok* a *Pesti Napló* lemergi tudósítójára hivatkozva azt állította, hogy a nyomozás során olyan iratok kerültek elő, amelyek egyértelműen bizonyítják: abban az időben a pétervári udvar erőteljes pánszláv tevékenységet folytatott az Osztrák–Magyar Monarchia területén. A tudósítás szerint a szálak Pobedonoszcevtől egészen Ignatyev belügyminiszterig vezettek. A nemzetközi botrányt elkerülendő, Bécs a maga állítása szerint válaszút elé állította a cári kormányt: vagy meneszti Ignatyevet, vagy nyilvánosságra hozzák a szentpétervári udvarra nézve kényes bizonyítékokat. Az oroszok az előbbi lehetőséget választották, ezért „cserébe” az osztrák hatóságok kitörölték a vádiratból a kompromittáló részeket.²² A lemergi tudósító így magyarázta azt, hogy az orosz belügyminiszter még a per megkezdése előtt – 1882. május 30-án – beadta lemondását. A valóság ennél sokkal bonyolultabb volt. Ignatyev pozíciója ekkorra már erősen megrendült. Az államhatalmat minden eszközzel megerősíteni akaró miniszter kemény kézzel lépett fel a nihilista mozgalmak ellen, s tétlenül szemlélte az egyre gyakoribbá váló antiszemita pogromokat. Kibővítette a rendőrség hatáskörét, ez pedig társadalmi elégedetlenséget okozott. Noha jelentős mértékben támogatta a Szláv Jótékonyági Egyesület Monarchia-ellenes, pánszláv tevékenységét, sikertelen volt egy, a szlavofilek között kirobbant vitában. Ignatyev azt szerette volna elérni, hogy III. Sándor cár hívja össze az ún. zemszkij szobort. A belügyminiszter elképzelése szerint e sajátos orosz intézmény kizárólag arra a célra alakult volna meg, hogy megvitassa, miképp lehetne gátat vetni az orosz nép iszákosságának. Pobedonoszcev attól tartott, hogy a testület alkotmány bevezetését fogja szorgalmazni. Nézetét a cár is osztotta. Ténylegesen ezek az események vezettek ahhoz, hogy a lemergi per kezdete előtt nem egészen két héttel Ignatyev – megrendült egészségügyi állapotára hivatkozva – lemondott belügyminiszteri tisztségéről.²³

A tizenegy ruszofil ellen indított per 1882. június 12-én kezdődött el Lembergben. A tárgyalás a nyilvánosság előtt zajlott. Az első nap a vádirat felolvasásával és a vádlottak általános kihallgatásával telt. A kihallgatás során csak Adolf Dobránszky és lánya felelt németül, a többiek ruszin nyelven.²⁴ Az ellenük megfogalmazott vád fő pontja az volt, hogy a cári kormánynak segédkeznek Galícia, Bukovina és Felső-Magyarország Oroszországhoz való csatolására irányuló törekvésében.²⁵

A per első napjaiban a vádlottak azt vallották, hogy az orosz kormányhoz való viszonyuk nem volt államellenes tartalmú, mindössze fel akarták világosítani a Galiciában, Bukovinában és Magyarországon jelentkező nihilista mozgalmakról. A közönség megtudhatta, hogy a vád szerint Miroszlav Dobránszky nemcsak Ignatyev belügyminiszter titkára volt, hanem a Szláv Jótékonyági Egyesület tagja is. Miroszlav testvére, Olga közvetítésével kapcsolatot tartott fenn Mocsáry Géza ungi kormánypárti képviselővel. Hrabárné elmondása szerint Miroszlav egy magyarországi nihilista vagy szocialista kör létezéséről tudakozódva fordult Mocsáryhoz. A magyarországi lapok egyfajta összekötő szereplőként mutatták be Olga Hrabárt, ki oda-vissza közvetítette testvére leveleit Magyarország, Galícia és Oroszország irányába.²⁶ Rossz fényt vetett Hrabárnéra egy neki címzett levél, amelynek szerzője Vladimir Terleckij volt. Terleckij a Szláv Jótékonyági Egyesület tagjaként tevékenykedve a következőket írta: „Nemcsak a magyarok, de Ausztria is csak azért létezik, mert Bismarck és a németek akarják.”²⁷

A per kezdeti szakasza vontatottan haladt előre. A *Fővárosi Lapok* ezt azzal magyarázta, hogy Magyarországon nem folytattak eljárást a pánszláv izgatások felderítésére. A lap is azon a hamis állásponton volt, hogy a vád főbb bizonyítékait az orosz kormánnyal kötött alku következtében – a bécsi kormányzat utasítására – nem tárták a bíróság elé. Az orgánum tájékoztatatlanságáról tanúskodik, hogy Ignatyev belügyminiszteri lemondását június 11-re tette.²⁸

A *Politikai Újdonságok* is észlelte, hogy a hazaárulás vádja nem állt szilárd talajon, és ezt úgy magyarázta, hogy „mikor a bíróság közbelépett, még nem tudott annyi kétségtelen bizonyítványt találni, melynek súlya arányban állana a nagy és vakmerő vállalkozással, az elszánt céllal. A korai közbelépés mintegy meggyöngyöztette a bűnt, mellyel most vádoltnak, s melyet határozottan föl lehet ismerni, de a bíróságnak kézzelfogható bizonyítványokra

²¹ *Politikai Újdonságok*, 1882. (8. szám) február 22., p. 108.

²² *Politikai Újdonságok*, 1882. (25. szám) június 21., p. 341.; *Fővárosi Lapok*, 1882. (133. szám) június 13., 133., p. 846. és uo., 1882. (135. szám) június 15., p. 858. Vö. *Pesti Napló*, 1882. (143. szám) május 25., reggeli kiadás.

²³ Vö. SZVÁK Gyula: *A moszkvai Oroszország története*, Magyar Russzisztikai Intézet, Budapest, 1997, p. 81–85., 123–126.; GORECZKY 2016, p. 69–70.

²⁴ *Fővárosi Lapok*, 1882. (133. szám) június 13., p. 845–846.; *Máramaros*, 1882. (28. szám) június 3.

²⁵ *Pesti Napló*, 1882. (143. szám) május 25., reggeli kiadás.

²⁶ *Fővárosi Lapok*, 1882. (134. szám) június 14., p. 851–852.

²⁷ *Pesti Napló*, 1882. (161. szám) június 13., reggeli kiadás.

²⁸ *Fővárosi Lapok*, 1882. (135. szám) június 15., p. 858.

van szüksége.”²⁹ A lap megpróbálta kidomborítani Adolf Dobránszky oroszbarátságát. Felhozta, hogy Dobránszky 1849-ben császári-királyi biztosként segítette az intervenció cári seregét. Ezt követően a neoabszolutizmus idején több pozíciót is betöltött. Az 1860-as évek elején helytartósági tanácsos, majd 1865-től országgyűlési képviselő volt Zemplén megyében. A *Politikai Újdonságok* Dobránszkyt a magyarországi oroszbarát ruszinok legmeghatározóbb alakjaként mutatta be, akinek politikai pályáját a kiegyezés kettétörte. Csertézi birtokára vonult vissza, ahol gyakran felkeresték a cári emisszáriusok. A lap Dobránszky Lembergbe költözését azzal magyarázta, hogy pánszláv aktivista tevékenysége miatt a magyar hatóságok látókörébe került.³⁰

A per fontos mozzanataként említhető Hrabárné kihallgatása (ez június 17-én történt). Róla azt a leírást kapjuk, hogy alacsony termetű, s mivel sokat betegeskedik, csak ülve tudta elmondani vallomását (német nyelven mondta). Olga 1881-ben apjával együtt hagyta ott a csertézi birtokot, s költözött Lembergbe. Hrabárné azt vallotta, hogy többnyire hírlapi levelezést folytatott. Testvére, Miroszlav azért kérte fel őt, hogy közvetítse leveleit, mert a hatóságoknál gyanút keltett, ha valaki olyan oroszországi személlyel lépett kapcsolatba, aki nem volt rokona. Olga ellen felhozták, hogy a nála talált iratok és levelek tartalma rejtelmes és gyanús, sokszor csak monogramok utalnak egy-egy személyre. A vádlott azzal mentette magát, hogy fivére szokása a nevek kezdőbetűjének rövidítése. Egy esetben Mocsáry Géza magyar kormányparti képviselő nevét is lerövidítette. Őt Miroszlav gyerekkora óta ismerte. Hrabárné szerint Mocsáryról, lévén magyar nemzetiségű, senki nem hiheti, hogy pánszláv agitációt folytatna.³¹

Mocsáry június 19-én egy nyilatkozatot tett közzé, amelyben elismerte, hogy régi ismerőse, Miroszlav Dobránszky a nihilisták magyarországi támogatásának lehetőségéről kért tőle felvilágosítást. A magyar képviselő az államügyésztől kapott információk alapján nemleges választ adott az orosz belügyminiszter titkáranak. 1881. november elején Miroszlav újból Mocsáry segítségét kérte: levelezőnek kívánt szerződni az *Egyetértés* vagy a *Pester Lloyd* című laphoz. A képviselő személyesen is egyeztetett az utóbbi nevezett újság szerkesztőjével, Falk Miksával az egyik Dobránszky által írt cikk közlését illetően. Végül írását nem jelentették meg, s Miroszlavot nem is alkalmazták.³² A *Borsszem Jankó* című élcslap kiemelte, hogy Adolf Dobránszky bűnössége még be sem volt bizonyítva, de „az ellenzéki sajtó a pusztá vád alapján elítéli Mocsáryt.”³³

Miroszlav nővére közvetítését vette igénybe Ivan Rakovszky, izai görögkatolikus parókussal³⁴ folytatott levelezésében. Rakovszky gyermekkorá óta ismerte Olgát, és azért kérte a segítségét, mert több Oroszországból kapott és oda küldött levelét felbontották.³⁵ Mocsáry és Rakovszky ellen egyébként a lengyeli ügyészség is vizsgálatot kért a magyar kormánytól. Ezen szándékát a bécsi kormány közvetítésével jutatta el Budapestnek. A magyar hatóságok nem indítottak vizsgálatot Mocsáry ellen, mindössze Rakovszkyt vették egy rövid időre őrizetbe. Miután megvizsgálták az izai parókusnál talált leveleket, szabadon bocsátották. A vizsgálat nem derítette ki sem Mocsáryról, sem pedig Rakovszkyról azt, hogy bűnrészes lett volna.³⁶ A *Politikai Újdonságok* végül közölte egy lengyeli újság, a *Gazeta Narodova* tudósítását, „hogy a magyar kormány mindössze Dobránszky múltjáról adott felvilágosítást [a lengyeli törvényszéknek – M. F.], és elküldte Rakovszky leveleit, de jelentéséből kiténik, hogy a magyarországi ruthének közt folyt agitációról nem tud többet, mint amennyiről Lembergől értesítették.”³⁷

A vád gyanús körülményként említette, hogy a házkutatás alkalmával Olga elégetett néhány nála volt levelet. A vádlott úgy nyilatkozott, hogy e tettét nem gondolta át, s azóta megbánta, hiszen azok a dokumentumok is csak az

²⁹ *Politikai Újdonságok*, 1882. (25. szám) június 21., p. 340–341.

³⁰ Uo., p. 341–342.

³¹ *Fővárosi Lapok*, 1882. (138. szám) június 18., p. 875.; *Politikai Újdonságok*, 1882. (25. szám) június 21., p. 342.; *Pesti Napló*, 1882. (167. szám) június 19., esti kiadás.

³² *Politikai Újdonságok*, 1882. (25. szám) június 21., p. 342.; *Fővárosi Lapok*, 1882. (139. szám) június 20., 139., p. 881.

³³ *Borsszem Jankó*, 1882. (754. szám) június 25., p. 8–10.

³⁴ Rakovszky Adolf Dobránszky egyik legfőbb segítője és barátja a magyarországi ruszofilek mozgalmában. 1848-ban ő is hamar az ellenforradalom oldalára állt. Budán tevékenykedik mint az osztrák kormány ruszin fordítója. 1859-től 1885-ben bekövetkezett haláláig a máramarosi Iza parókusa. 1866-tól Adolf Dobránszkyval közösen vezetik az ungvári székhelyű Szent Bazil Társulatot. 1871-ben a magyarbarát Pankovics István munkácsi püspök eltávolítja a ruszofil párost a társulat éléről. A későbbiek során Rakovszky többször került a magyar hatóságok látóterébe. Többben neki tulajdonítják az ortodox ún. „skizmatikus” mozgalmak máramarosi elterjedését. Rakovszky életéről: АРИСТОВ, Фёдор Фёдорович: Карпато-русские писатели. Изслѣдование по неизданнымъ источникамъ, Томъ первый, Москва, 1916, p. 129–144. (Továbbiakban: АРИСТОВ 1916.); BACSINSZKY Tivadar: *Orosz–ruszin kapcsolatok a XIX. század közepén*, Kárpátaljai Tudományos Társaság, Ungvár, 1942, p. 46.; GÖNCZI Andrea: *Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején*, PoliPrint – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvár–Beregszász, 2007, p. 58. A Dobránszky–Rakovszky vezette magyarországi ruszofil mozgalomról ld. MOLNÁR Ferenc: A kiegyezés és a ruszin mozgalom, in: „Indivisibiliter ac Inseparabiliter”. „Feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul”. A kiegyezés 150. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencia előadásai, szerkesztette: Szakál Imre, RIK-U Kiadó, Beregszász–Ungvár, 2018, p. 22–36.

³⁵ *Politikai Újdonságok*, 1882. (25. szám) június 21., p. 341–342.

³⁶ Uo., p. 341.

³⁷ Uo.

ő ártatlanságát bizonyítanak. Hrabárné kijelentése derűtséget váltott ki a hallgatóságból.³⁸ A törvényszék elnöke ezután megkérdezte a vádlottól, hogy miért küldte két gyermekét Oroszországba tanulni. Olga válasza erre az volt, hogy ott gyerekei az orosz kormány ösztöndíjával tanulhatnak, és ezt sógora, Anton Budilovics egyetemi tanár intézte el. A magyar sajtó Hrabárné „magyargyűlöleteként” állította be, hogy a vádlottnak ugyan nehezebb esett megválni gyermekeitől, „de nem akarta, hogy nemzetiségükből kivetkőzzenek, Magyarországon pedig magyarokká nevedtek volna s ettől ő undorodik.”³⁹

A per június 19-én Adolf Dobránszky kihallgatásával folytatódott. A vádlott több könyvvel és irattal a kezében lépett be a tárgyalóterembe. Beszédét előre megírta, de felolvasását a törvényszék elnöke nem engedte. Dobránszky azon véleményének adott hangot, hogy „a vádiratban nem lát magára nézve terhelő körülményt, s ha védekezik [...] nem felmentése, de megtámadt becsülete érdekében teszi”.⁴⁰ A vádlott beszédében hosszasan beszélt az orosz–osztrák szövetség általa vélt előnyeiről. Szerinte ez érdekében áll mind az Osztrák–Magyar Monarchiának, mind pedig az ott élő szlávoknak.⁴¹

Adolf Dobránszky reagált a magyar kormány róla küldött jellemzésére. A vádlott sérelmezte, hogy „személyes jó ismerőse”, Tisza Kálmán belügyminiszterként írt nyilatkozata őt úgy mutatta be, mint aki „mindig a hazaellenes párthoz tartozott”. Dobránszky ezután gúnyosan ecsetelni kezdte, hogy Kossuth Lajos kormányzó-elnök lemondása után a „hazafias párt” 1849 augusztusában felajánlotta a magyar trónt a Romanovoknak. A vádlott büszke volt magára, hogy akkor a Tisza által „hazaellenesnek” nevezett párthoz tartozott, mert ha az oroszok elfogadták volna a Görgei képviselte magyar vezetés ajánlatát, „akkor ma már nem volna Magyarország.” Dobránszky azt állította, hogy császári-királyi biztosként jelen volt, amikor a magyar küldöttség felajánlotta a Szent Koronát az oroszoknak.⁴² A vádlott ezzel magyarázta, hogy Tisza miniszterelnök ellenszenvesen viszonyult hozzá. Dobránszky ezután kijelentette vallomásában, hogy különösen jó viszonyt ápolt a magyar miniszterelnök apjával, Tisza Lajossal. Az 1850-es években Dobránszkyt Nagyváradra helyezték át, ahol a Körös-szabályozás császári biztosaként dolgozott. A vádlott elmondása alapján e tevékenységéért kiérdemelte Tisza Lajos megbecsülését: „Nagyszalontán járva, az öreg Tisza fölkelte betegágyából, és kijelenté, hogy betegágyát, amelyből sohase fog többé fölkelni, elhagyta és megjelent, hogy személyesen tanúsítsa nagybecsülését, melyet Dobránszkyknak az ország anyagi fölvirágztatása és emelése körüli működése minden valódi hazafinál ébreszt.”⁴³ A vádlott többször is hangoztatta, hogy ő is nagyra becsülte a magyar miniszterelnök apját, vele egy oldalon, „a régi konzervatív párton” voltak.⁴⁴ E sorok nagy szenzációt keltettek a bíróságon.⁴⁵ Dobránszky megnyilvánulásai egyre kellemetlenebbé váltak Tisza Kálmán számára. E felismerést tükrözi a *Bolond Istók* című élclap karikatúrája, amely a ruszin vádlott és magyar miniszterelnök „különös viszonyát” így jellemzi: „Dobránszkyt fogtam, de viszl! (...)”⁴⁶ (Lásd. 2. ábra.)

Adolf Dobránszky kihallgatása első napján még nem foglalkozott az ellene felhozott vádakkal. Erre a bírósági felfigyelt, szerinte a vádlott célja nem a védelem volt, hanem az, hogy bekerüljön a hírlapokba. Dobránszky e tervét a Tisza családhoz fűződő kapcsolatának bemutatásával és a magyar–osztrák közjogi viszony kényes pontjainak érintésével sikerült is megvalósítania. A magyar közvélemény körében meghökkenést keltett azzal a kijelentésével, mely szerint a Bach-rendszer jobban tisztelte a nemzetiségek nyelvhasználati jogait, mint a Tisza-kormány. A korabeli magyar viszonyokat úgy jellemezte, hogy „Magyarországon a közügyekben elveszett az erkölcsi alap, az államadósság nő s a lakosok kivándorolnak.” Dobránszky magát egyszerre orosz- és osztrákbarát személynek mondta, de tagadta, hogy magyarellenes lenne. A lányával való levelezését azzal magyarázta, hogy az csak a nihilizmus tanulmányozására irányult. A szlavofil szervezeteket úgy jellemezte, hogy azok nem politikai, hanem emberbaráti téren működnek. A *Fővárosi Lapok* tudósítása találóan jegyezte meg a vádlottról: „a vén róka úgy beszél, hogy itt el ne ítéltessék, az orosz pánszlávok pedig még jobban megkedveljék.”⁴⁷

Dobránszky a következőkben úgy érvelt, hogy a magyar hatóságok őt régóta megfigyelték, s mégsem találtak ellene szóló bizonyítékot. Ironikusan köszönetet is mondott a magyar kormány átíratáért, mert az szerinte jól bizonyítja, hogy „a vádlevélben említett üzemekben nem lehet vétkes.” Kihallgatása során azt vallotta, hogy „nem a legjobb viszonyban áll” fiával. Miroszlav ugyanis az apjától bérbe kapott földbirtok jövedelméből nem fizette ki

³⁸ *Fővárosi Lapok*, 1882. (138. szám) június 18., p. 875.; *Politikai Újdonságok*, 1882. (25. szám) június 21., p. 342.

³⁹ Idézet: *Fővárosi Lapok*, 1882. (139. szám) június 20., p. 881. Vö. *Politikai Újdonságok*, 1882. (25. szám) június 21., p. 342.

⁴⁰ *Fővárosi Lapok*, 1882. (140. szám) június 21., p. 887.

⁴¹ Uo.

⁴² A magyar küldöttség Fjodor Rüdiger grófnak, orosz lovassági tábornoknak a közvetítésével ajánlotta fel a magyar koronát, Rüdiger mellé az osztrák kormány Dobránszkyt nevezte ki császári-királyi biztosnak. Vö. *Vasárnapi Újság*, 1882. (26. szám) június 25., p. 414.

⁴³ *Politikai Újdonságok*, 1882. (25. szám) június 21., p. 342. Vö. *Ország-Világ*, 1882., XXI. füzet.; *Vasárnapi Újság*, 1882. (26. szám) június 25., p. 414.

⁴⁴ *Fővárosi Lapok*, 1882. (140. szám) június 21., p. 887.

⁴⁵ *Politikai Újdonságok*, 1882. (25. szám) június 21., p. 342.

⁴⁶ *Bolond Istók*, 1882. (26. szám) június 25., p. 8.

⁴⁷ *Fővárosi Lapok*, 1882. (140. szám) június 21., p. 887.

a neki járó részt.⁴⁸ Adolf Dobránszky fiával kapcsolatban a vád megemlítette, hogy Miroszlav mintegy tíz éve Oroszországba szökött. A vádlott szerint fia azért ment el Oroszországba, mert veszélyben volt testi épsége. (Állítólag egy alkalommal Ungváron Dobránszky fiára lőttek.) A szökés vádja sem állja meg a helyét, hiszen Miroszlavnak a magyar belügyminisztérium adott útlevelet.⁴⁹

2. ábra: A Bolond Istók karikatúrája Dobránszky és Tisza viszonyáról

Forrás: Bolond Istók, 1882. (26. szám) június 25., p. 8.

A bírósági kihallgatás kitért Adolf Dobránszky tekintélyes vagyonára. Tisza Kálmán lemergi törvényszékhez írt nyilatkozatában azt állította, hogy Dobránszky az orosz kormány által fizetett pánszláv agitációból gazdagodott meg. A vádlott ezt kategorikusan tagadta, s felsorolta azokat a kitüntetéseit és rendjeleit, amelyeket nemességével együtt a neoabszolutizmus idején szerzett.⁵⁰ Dobránszky kifejtette, hogy anyagi gyarapodása képviselői napidíjából,⁵¹ a vasútépítésekénél kifejtett tevékenységéből, csertészi erdejének jövedelméből (70 ezer forint),⁵² valamint nyugdíjából⁵³ származik. Mintegy 100 ezer forintot gyűjtött így össze, és ezt megsokszorozhatta volna, ha nincs az 1873. évi gazdasági válság.⁵⁴

⁴⁸ *Fővárosi Lapok*, 1882. (141. szám) június 22., p. 893.

⁴⁹ *Politikai Újdonságok*, 1882. (26. szám) június 28., p. 356.

⁵⁰ *Fővárosi Lapok*, 1882. (165. szám) júl. 21., p. 1037. Dobránszky császári-királyi biztосként működött az 1849-es orosz intervenciós hadsereg mellett, ezért megkapta a Szent Anna-rend második és a Szent Vladimir-rend harmadik osztályát a cártól. A kitüntetésekkel járó honoráriumából vette meg csertészi birtokát. Az 1860-as években az osztrák császár a Vaskorona-rend harmadik osztályát adományozta Dobránszkynek. Vö. *Vasárnapi Újság*, 1882. (26. szám) június 25., p. 414.; АРИСТОВ 1916, p. 145–233.; JASIK, Milan: *Adolf Dobriansky, vyznamny predstavitel' Rusinov 19. storočia*, Svidník, 2017.

⁵¹ Adolf Dobránszky 1865–1869 között volt magyar országgyűlési képviselő.

⁵² Vö. *Vasárnapi Újság*, 1882. (26. szám) június 25., p. 414.

⁵³ Az Andrássy-kormány az országgyűlés többségének támogatásával Dobránszky nyugdíjának folyósítását megszüntette. *Vasárnapi Újság*, 1882. (26. szám) június 25., p. 414.

⁵⁴ *Fővárosi Lapok*, 1882. (165. szám) júl. 21., p. 1037.; *Politikai Újdonságok*, 1882. (26. szám) június 28., p. 356.

3. ábra: Adolf Dobránszky kitüntetéseivel

Адольф Ул. Добрянский

Forrás: АРИСТОВ, Фёдор Фёдорович: Карпато-русские писатели. Изслѣдование по неизданнымъ источникамъ. Томъ первый. Москва, 1916, pp. 151., 157.

Adolf Dobránszky több alkalommal használt szellemes fordulatokat beszédében, ezzel derűtséget keltve a hallgatóság köreiben. A galíciai ruszofilek központjaként számon tartott városba, Lembergbe való költözése okaként például azt hozta fel, hogy sok látogatója volt Csertészen, és ez anyagilag megterhelő volt számára. A leMBERGI ruszin kör elnökének pedig azért választották meg, „mert minden délután bejárt a körbe whistezni, s ott az ilyen embert szeretik megnyerni.”⁵⁵

A magyarországi sajtó is szembesült azzal, hogy Dobránszky talpraesetten tudta védeni pozícióját a bíróságon. A lapok azonban árgus szemmel figyeltek minden olyan új fejleményt, amely a vádlott bűnösségére utalhatott. Az egyik ilyen hírként említhető, hogy amikor letartóztatták Dobránszky egykori csertészi gazdatisztjét, egy Mazur nevű személyt, aki a leMBERGI ruszin agrárbank alkalmazottja volt, a tudósítások szerint „a honárulók egész levéltárát” találták meg otthonában.⁵⁶ Olyan vélekedések is szárnyra kaptak, hogy az újonnan lefoglalt dokumentumok között találtak egy Dobránszky tollából született iratot, amelyben kifejezte a Monarchia „feldarabolására” vonatkozó óhaját. Ennek hitelességét azonban a *Fővárosi Lapok* tudósítója sem fogadta el fenntartások nélkül, „mert olyan hamis bordájú uraság, mint ő [Dobránszky – M. F.], nagyon eltért volna az óvatosságtól, ha ilyesmiket levelekbe ír.”⁵⁷

Ezekben a napokban érkezett egy arról szóló hír, hogy a homonnai járás csendbiztosa a mezőlaborci vasútállomáson feltartóztatott egy gyanús viselkedésű, Galíciából érkező ifjút. Csakhamar kiderült, hogy a fiatalember Hrabár Béla, Adolf Dobránszky unokája. Hrabárnál számos orosz nyelvű iratot találtak. Ezek orvosi levelek voltak, és – hiteles tolmács híján – a belügyminisztériumhoz küldték tovább őket, de végül nem találtak bennük gyanús dolgokat.⁵⁸

Hrabárné és Adolf Dobránszky vallomásán kívül Ivan Naumovicsét övezte a magyar sajtó részéről a legnagyobb érdeklődés. Ő szintén ravaszul felelt az ellene felhozott vádakra. Június 22-én és 23-án hallgatták meg. Az egykori Reichsrath-képviselőként politizáló pap elleni legfőbb vád a pánszláv eszmék és az ortodoxia galíciai terjesztése

⁵⁵ *Fővárosi Lapok*, 1882. (141. szám) június 22., p. 893.

⁵⁶ *Fővárosi Lapok*, 1882. (141. szám) június 22., p. 893.; *Politikai Újdonságok*, 1882. (26. szám) június 28., p. 356.; *Vasárnapi Újság*, 1882. (26. szám) június 25., p. 415.

⁵⁷ *Fővárosi Lapok*, 1882. (143. szám) június 24., p. 905.

⁵⁸ *Fővárosi Lapok*, 1882. (145. szám) június 27., p. 917.; *uo.*, 1882. (149. szám) július 2., p. 941.; *uo.*, 1882. (155. szám) július 9., p. 977.

volt.⁵⁹ Naumovics elismerte, hogy terjeszti az ortodox vallást, de ezt nem tartja bűnnek, hiszen mindenkinek szabad meggyőződése, hogy miben hisz. Magát Dobránszkyhoz hasonlítva úgy jellemezte, hogy „ő is csak a nyelvkérdés szempontjából ruthén-muszkáskodik.”⁶⁰ Ezzel kapcsolatban érdemes kiemelni a *Pesti Napló* azon szemléjét, amelyet a *Die Presse* egyik tudósításáról készített. Az osztrák lap vélekedése szerint „a lemergi esküdtszék termében ezúttal először hirdették nyíltan e monarchia alattvalói a pánszlávizmust, nem ugyan a politikai pánszlávizmust, hanem az úgynevezett irodalmi pánszlávizmust. A rutének és a tótok elmaradtak, csonka társadalomban élnek – ezért tudja őket könnyen befolyásolni a pánszláv propaganda.”⁶¹

Naumovics határozottan ellenséges hangnemben beszélt a görögkatolikus vallásról, noha ő is annak az egyháznak a felszentelt parókusa volt: „a rutheneket Rómából tönkreteszik, mert latinizálják.”⁶² A páter az osztrák törvényekre hivatkozott, amelyek lehetővé tették a szabad vallásgyakorlást. Nem tagadta azon neki tulajdonított kijelentést, mely szerint jobb helyzete van a lakosságnak Oroszországban, mint a Monarchiában. Úgy tartotta, hogy ez csak privát véleménye, és azt mindenkinek joga van megfogalmazni. Hogy Galícia esetleg orosz fennhatóság alá kerüljön, azt csak úgy tartotta elképzelhetőnek és igazságosnak, ha a Monarchiát más területekkel kárpótolják e tartományért. Mindazonáltal kiemelte, ő soha nem tagadta, hogy a galíciai ruszinok és az Oroszországban élő ukránok között ősidőktől fogva etnográfiai, vallási és nyelvi rokonság lenne.⁶³ Naumovics nem ismerte el azt a vádat, hogy a galíciai zsidóság ellen izgatott volna.⁶⁴ Miroslav Dobránszkyval való kapcsolatáról pedig úgy nyilatkozott, hogy az csak a nihilizmus és a szocializmus témakörére korlátozódott.⁶⁵

A perben meghallgatták a hnilicski parasztokat. Ők azt állították, hogy Naumovics terjesztette körükben az ortodoxiát. Az egyik tanú azt vallotta: a paptól tudja, hogy az orosz mérnökök már lerajzolták Przemysl erődjét. Ez azért volt lényeges, mert Naumovicsot azzal is vádolták, hogy paptársaitól élénken érdeklődött a Monarchia kelet-galíciai erődítményei iránt, amelyek közel voltak az orosz határhoz – köztük a zaleszezyki iránt is. Egy másik tanú pedig úgy nyilatkozott, hogy amikor a Lembergől kiküldött konzisztoriális bizottság meggyőzte a hnilicski híveket a görögkatolikus egyházban való maradásról, Naumovics a helyi templomszolga útján egy utolsó kísérletet tett arra, hogy elfogadtassa az ortodox egyházba való áttérést a község parasztjaival.⁶⁶

A lemergi per előrehaladását a júliusi hőség is hátráltatta. 24-én, amikor az államügyész a vádbeszédét tartotta, két esküdt olyan rosszul lett, hogy a tárgyalást délután három órakor félbe kellett szakítani.⁶⁷ A bíró másnap reggel hét órára tűzte ki a per folytatását, de „a már végkép kimerült esküdteket délelőtti tíz órára is alig lehetett összegyűjteni.” A hőség miatt több kád jeget hoztak a tárgyalóterembe. De ez sem bizonyult hatásosnak. Ploscsanszkij vádlott rosszul lett, s engedélyt kért a távozásra, lemondván a védelemhez való jogáról.⁶⁸

Június 24-én a bíró felolvasta a Szent Szinódus vezetőjének, Pobedonoszevnek a levelét, amelyet az orosz nagykövetség közvetítésével juttatott el. Ebben tagadta, hogy Olga Hrabárral politikai összeköttetésben állt volna, és azt sem ismerte el, hogy ő segítette volna orosz állami ösztöndíjhoz Hrabárné gyerekeit.⁶⁹ A Szent Szinódus vezetője Adolf Dobránszkyról úgy nyilatkozott, hogy korábban ismerte ugyan, „de nem volt vele benső viszonyban”. A bíró nem vette figyelembe Pobedonoszev levelét, mert olyan dolgokra reflektált, amelyek nem szerepelnek a vádban.⁷⁰

A vád- és védbeszédek elhangzása után a bíróság vádlottként hat kérdést fogalmazott meg, ezekről az esküdteknek kellett szavazni. Az ügyész úgy fogalmazott, hogy a vádlottak hazaárulásban, izgatásban és rendzavarásban vétkesek. E tetteket nem politikai cél, hanem nyereségvágy motiválta. Dobránszky és Naumovics pánszláv köre elő kívánta készíteni az utat Galícia orosz megszállásához.⁷¹

Az esküdtszék határozatát a testület elnöke, egy Rylszky nevű tanár július 29-én olvasta fel, mintegy ötórás tanácskozás után. Ezután bevezették a vádlottakat a terembe, és a törvényszéki jegyző újból felolvasta az esküdtszék döntését. A vádlottakat felmentették a legsúlyosabb vádpont, a hazaárulás bűne alól. A bíróság Hrabárnére vonatkozólag ugyan megállapította a hazaárulás vádját, de mivel a rokonai „veszélyeztetése nélkül

⁵⁹ *Politikai Újdonságok*, 1882. (26. szám) június 28., p. 356.

⁶⁰ *Fővárosi Lapok*, 1882. (143. szám) június 24., p. 905.

⁶¹ *Pesti Napló*, 1882. (211. szám) augusztus 2., reggeli kiadás.

⁶² *Politikai Újdonságok*, 1882. (26. szám) június 28., p. 356.

⁶³ Uo.; *Fővárosi Lapok*, 1882. (143. szám) június 24., p. 905–906.

⁶⁴ *Fővárosi Lapok*, 1882. (143. szám) június 24., p. 905–906.

⁶⁵ *Politikai Újdonságok*, 1882. (26. szám) június 28., p. 356.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ *Fővárosi Lapok*, 1882. (169. szám) július 26., p. 1062.; *Politikai Újdonságok*, 1882. (30. szám) július 26., 30., p. 414–415.

⁶⁸ *Fővárosi Lapok*, 1882. (169. szám) július 26., p. 1062.

⁶⁹ *Politikai Újdonságok*, 1882. (30. szám) július 26., p. 414–415.; *Fővárosi Lapok*, 1882. (168. szám) július 25., p. 1055.

⁷⁰ *Fővárosi Lapok*, 1882. (168. szám) július 25., p. 1055.

⁷¹ *Politikai Újdonságok*, 1882. (30. szám) július 26., p. 414–415.; *Fővárosi Lapok*, 1882. (168. szám) július 25., p. 1055.; *Kapnamъ*, 1882. augusztus 3. (Őnaptár: július 22.), 28. szám.

följelentést nem tehetett”, így nem lehetett elmarasztalni őt.⁷² Az esküdtszék négy vádlottat, Naumovics papot, Ploscsanszkij szerkesztőt, Spunder hnilicski és Zaluszki zbarzsi lakost vétkesnek találta nyilvános rendezésben, illetve „kormányforma és hatóság elleni izgatásban”. Az államügyész az esküdtszék döntése alapján kérte az ítélet meghozatalát. A bíró este fél nyolckor hirdette ki a verdiktet. Naumovicsot nyolc, Ploscsanszkijt öt, Spunder és Zaluszki pedig három–háromhavi börtönbüntetésre ítélte. Ezenkívül az elítéltek kötelesek voltak megtéríteni a per költségeit.⁷³ A vád alól felmentetteket azonnal szabadon engedték, őket az odasereglett ruszinok hangos ovációval fogadták. A ruszofilek lovas kocsit küldtek Dobránszky és lánya elé. Utóbbinak egy csokor virágot is átnyújtottak.⁷⁴

A leMBERGI per értékelésére különböző magyarázatok születtek. Ezek közül csak néhányat szeretnénk említeni. A *Fővárosi Lapok* kiemelte, hogy a „szenzációs per illetően eredménye a jogászöröket nem lepte meg, mert előre rámutattak arra, hogy a bíróság nagyon felületesen járt el a bizonyítékok összeállításában.” Mindazonáltal a per által „az orosz kormány üzelmeit leleplezték”.⁷⁵ A galíciai ruszofilek a pert a galíciai lengyelek és az ukrán irányzat képviselői (ukranofilek) által megrendezett lengyel összeesküvésnéként értelmezték, melynek az volt a célja, hogy hiteltelenítse irányzatukat. A *Pester Lloyd* szerint az eljárás nem a ruszofilek ellen irányult; valójában az orosz kormányzat Európa-szerte ismert üzelmeire szerette volna felhívni a figyelmet. Ebben a folyamatban a ruszofilekre jutott a bűnbak szerepe. A *Deutsche Zeitung* című berlini lap szerint azonban a galíciai ruszofilek e perben bebizonyították Ausztria-Magyarországhoz való feltétlen hűségüket.⁷⁶

A leMBERGI per nem maradt következmények nélkül. Naumovics esete megmutatta, hogy mennyire ingatag volt a helyzete a galíciai görögkatolikus egyháznak. A lengyel-dominanciájú tartományban a lengyel–ruszin ellentét kiélezésével fogékonyabbá tette a ruszinokat az Oroszországból irányított pánszláv propaganda iránt. Bécsben levonták a következtetéseket: a Vatikán támogatásával még 1882-ben lemondatták Jozsif Szembratovics galíciai görögkatolikus metropolitát, s vele együtt több vezető beosztású főpapot. Szembratovicsot ezután Rómába rendelték, ott töltötte élete hátralevő részét.⁷⁷

A ruszofilek helyzete a per következtében jelentősen meggyengült Galíciában és Bukovinában. A vádlottak közül többen kénytelenek voltak elhagyni Lemberget, illetve Galíciát. Naumovics mintegy másfél évvel az ítélete után töltötte le nyolc havi börtönbüntetését, 1883. december 27. és 1884. augusztus 27. között. Szabadulása után a leMBERGI konzisztórium vizsgálatot indított ellene az ortodoxia terjesztése miatt. Az osztrák hatóságok is folyamatos megfigyelés alatt tartották. 1886-ban úgy döntött, hogy családjával együtt Oroszországba költözik. Kijevben telepedett le, ahol az orosz kormány és az ortodox egyház nagy összegű nyugdíjat biztosított számára. 1891-ben rejtélyes körülmények között hunyt el mérgezés következtében.⁷⁸ Az Orosz Birodalomba emigrált Ploscsanszkij és Hrabárné is.⁷⁹ Adolf Dobránszky is Lemberg elhagyására kényszerült. De az előbbiektől eltérően ő nem Oroszországba, hanem Innsbruckba költözött, ahol megszűnt a kapcsolata a galíciai és magyarországi ruszofilekkel. Élete utolsó két évtizedét a tiroli városban töltötte 1901-ig, haláláig.⁸⁰

Irodalom

Аристов, Фёдор Фёдорович: Карпато-русские писатели. Изследование по неизданным источникам, Томь первый, Москва, 1916.

Bacsinszky Tivadar: *Orosz–ruszin kapcsolatok a XIX. század közepén*, Kárpátaljai Tudományos Társaság, Ungvár, 1942.

Данилюк, Дмитро: Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку ХХ ст.). „Патент”, Ужгород 1997

Добош, Степан: Адольф Иванович Добрянский: очерк жизни и деятельности. Словацкое издательство художественной литературы, Пряшев, 1956.

Gecse Géza: *Bizáncról Bizáncig. Az orosz birodalmi gondolat*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007.

⁷² *Politikai Újdonságok*, 1882. (31. szám) augusztus 2., p. 427.; *Fővárosi Lapok*, 1882. (174. szám) augusztus 1., p. 1091.

⁷³ *Politikai Újdonságok*, 1882. (31. szám) augusztus 2., p. 427.

⁷⁴ Uo.; *Fővárosi Lapok*, 1882. (174. szám) augusztus 1., p. 1091.

⁷⁵ *Fővárosi Lapok*, 1882. (174. szám) augusztus 1., p. 1091.

⁷⁶ MAGOCSI 2002, p. 114.

⁷⁷ HIMKA 1999, p. 84–94.; MAGOCSI 2002, p. 139.; KATCHANOVSKI, Ivan – KOHUT, Zenon E. – NEBESIO, Bohdan Y. – YURKEVICH, Myroslav: *Historical Dictionary of Ukraine, 2nd edition*, The Scarecrow Press, Lanham–Toronto–Plymouth, 2013, p. 528., 656.

⁷⁸ HIMKA 1999, p. 98.

⁷⁹ MAGOCSI 2002, p. 138.; MAGOCSI–POP 2005, p. 203.

⁸⁰ MAGOCSI–POP 2005, p. 94.

Goreczky Tamás: Pánszlávizmus Oroszországban az 1880-as években Burián István moszkvai osztrák–magyar főkonzul jelentéseinek tükrében, *Történelmi Szemle*, 2016, 1. szám, 70–71.

Gönczi Andrea: *Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején*, PoliPrint – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvár–Beregszász, 2007.

Himka, John-Paul: *Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900*, McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston – London – Ithaca, 1999.

Jasik, Milan: *Adolf Dobriansky, významný predstaviteľ Rusínov 19. storočia*, Svidník, 2017.

Katchanovski, Ivan – Kohut, Zenon E. – Nebesio, Bohdan Y. – Yurkevich, Myroslav: *Historical Dictionary of Ukraine, 2nd edition*, The Scarecrow Press, Lanham–Toronto–Plymouth, 2013.

Magocsi, Paul Robert: *The Roots of Ukrainian Nationalism. Galicia as Ukraine's Piedmont*, University of Toronto Press, Toronto–London–Buffalo, 2002.

Magocsi, Paul Robert és Pop, Ivan (szerk.): *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*, University of Toronto Press, Toronto–Buffalo–London, 2005.

Майор, Ростислав Іванович: Національна програма А. Добрянського на Слов'янському з'їзді у Празі 1848 р. й прагнення українців об'єднати Закарпаття і Галичину в окремий «Руський коронний край», *Русин*, 2013, 2. szám, p. 72–83.

Mayer Mária: *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.

Molnár Ferenc: A kiegyezés és a ruszin mozgalom, in: „*Indivisibiliter ac Inseparabiliter*”. „*Feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul*”. *A kiegyezés 150. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencia előadásai*, szerkesztette: Szakál Imre, RIK-U Kiadó, Beregszász–Ungvár, 2018, p. 22–36.

Szvák Gyula: *A moszkvai Oroszország története*, Magyar Russzisztikai Intézet, Budapest, 1997.

Sajtóforrások:

A Hon, *Borsszem Jankó*, *Bolond Istók*, *Czas*, *Діло*, *Dziennik Polski*, *Fővárosi Lapok*, *Máramaros*, *Pesti Napló*, *Politikai Újdonságok*, *Слово* és *Vasárnapi Újság* c. lapok 1882. évi számai.

KÖTETÜNK SZERZŐI

AGG ZOLTÁN DR.

egyetemi adjunktus, Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar,
Társadalomtudományi Intézet, Veszprém

BALI JÁNOS DR.

egyetemi adjunktus, ELTE BTK, Néprajzi Intézet; igazgató, Nemzetstratégiai Kutatóintézet

BARACSI LÓRÁNT

munkatárs, Magyar Nemzeti Bank; PhD-hallgató, PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola –
„Geopolitika, geoökonómia és politikai földrajz közép-európai perspektívából” Geopolitikai
Doktori Program

BENE KRISZTIÁN DR. HABIL.

intézetigazgató egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Romanisztika Intézet

BÓDI FERENC DR.

tudományos főmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi
Intézet, Budapest

DEÁK ERNŐ DR.

tudományos munkatárs, Osztrák Tudományos Akadémia; elnök, Ausztriai Magyar Egyesületek
és Szervezetek Központi Szövetsége; főszerkesztő, Bécsi Napló

DEMETER GÁBOR DR. HABIL.

tudományos főmunkatárs, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi
Intézet

DURAY MIKLÓS DR.

címzetes docens, Nyugat-Magyarországi Egyetem; szlovákiai magyar politikus, író, Pozsony

GARACZI IMRE DR. HABIL.

filozófus, elnök, MTA Veszprémi Területi Bizottság Társadalomtudományi Szakbizottság

GULYÁS LÁSZLÓ DR. PROF.

egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

GYÖRE GÉZA DR.

egyetemi adjunktus, Pannon Egyetem Neveléstudományi Intézet, Veszprém

HUDRA ÁRPÁD

filozófus, újságíró; alelnök, Michael Benedikt Közép- és Kelet-Európai Felvilágosodáskutató
Társaság

HUSZÁR ZOLTÁN DR. HABIL.

egyetemi docens, intézetvezető, PTE BTK Humán Fejlesztési és Művelődéstudományi Intézet

KISS ENDRE DR. HABIL.

filozófus, MTA doktora; egyetemi tanár, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Soproni Egyetem

KOVÁCS KÁLMÁN ÁRPÁD DR.

tudományos munkatárs, VERITAS Történetkutató Intézet Dualizmus-kori Kutatócsoport

KOVÁCS TÍMEA

történész, Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala

KULCSÁR J. LÁSZLÓ PROF.

tanszékvezető, Penn State University, Department of Agricultural Economics, Sociology and Education, PA USA

KULCSÁR LÁSZLÓ PROF. EMERITUS

Soproni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar

LÉNÁRT ÉVA

MA-hallgató, Pannon Egyetem, Veszprém

MAJDÁN JÁNOS DR. HABIL.

egyetemi docens, PTE BTK, Történettudományi Intézet

MÉSZÁROS ANDOR DR.

egyetemi adjunktus, ELTE BTK, Művelődéstörténeti Tanszék

MOLNÁR FERENC DR.

egyetemi adjunktus, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke; kutató, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont

NAGY MIKLÓS MIHÁLY DR. CSC.

tudományos tanácsadó, Tudománymetria.hu; oktató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem

NÉMETH VIKTÓRIA

PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem és Pallas Athene Alapítványok Geopolitikai Doktori Iskolája

PÉNZES JÁNOS DR. HABIL.

egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem Természettudományi és Technológiai Kar Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék

RESS IMRE DR. CSC (MTA)

nyugalmazott tudományos főmunkatárs, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

SASHALMI ÁDÁM

PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola

SZILÁGYI ZSOLT DR.

egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara Történettudományi Intézet

SZULOVSKY JÁNOS DR. CSC

tudományos főmunkatárs, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

TEFNER ZOLTÁN PROF. DR. HABIL.

egyetemi magántanár, Budapesti Corvinus Egyetem

TÓTH ANDREJ DR. HABIL.

egyetemi tanár, Prague University of Economics and Business, Faculty of Economics, Department of Economic History

TÖLGYESI JÓZSEF DR.

főiskolai docens, Kodolányi János Egyetem, Orosháza; pedagógiai szakíró, főszerkesztő, Neveléstörténet folyóirat

VIZI LÁSZLÓ TAMÁS DR.

rektorhelyettes, tanszékvezető, főiskolai tanár, Kodolányi János Egyetem; az MTA VEAB Történettudományi Szakbizottságának elnöke

ZÁGONYI ÁDÁM

elemző, Magyar Nemzeti Bank

